

דע מה שתפסוק

משפט יצחק

העלון לעידוד משפט התורה יו"ל ע"י מכון "האמת והשלום"

בראשות הרב יצחק דן גרונברגר שליט"א

פרשת שלח – תשפ"ג / גליון מס' 15 /

רב קהילה שהוכנס לכלא ושחרר – אם חוזר לכהונתו

הרב יצחק דן גרונברגר

אחרים ומהם העלים מס, ולא עליהם מוטל לשחררו בסכום כסף כה גדול...

סופו של דבר, לאחר שנתיים הרב הראשון שוחרר ודרש מבני הקהילה להחזירו למקומו הראשון, בני הקהילה טענו מנגד שכבר התרגלו לרב השני ואף קנו לו מושב עץ עם שמו חרות עליו, והעולה על כולנה אומרים בני הקהילה שאין ברצונם לקבל על עצמם רב שהיה עצור בכלא וזה יהיה להם לחרפת עולם, ואף אם העלילו הרשויות עלילת שווא על הרב הרי מזלו גרם לו ואולי אף מפני העבירות שבידו לגלותו עליו דבר זה מהשמים ואין לו עליהם שום טענה או תרעומת כלל.

הרב השני שותק ואומר 'מאחר וזה אומר בכה וזה אומר בכה מה שיוחלט ע"י בעלי התורה אעשה כי זה מעיד על רצון השם'.

בני הקהילה הקדושה פנו אלינו לדעת את דעתנו דעת בעלי בתים, והשבנו להם כדלהלן:

תשובה:

ראשית חכמה אומר שכבוד המורה הוראה השני נמצא בו דעת מלכים, שהרי כן אמר ר' יהושע בן פרחיה באבות דר"י (פ"י) הובא בגמ' במנחות קט: 'אמר ר' יהושע בן פרחיה: בתחילה כל האומר עלה לה (לגדולה), אני כופתו ונותנו לפני הארץ, עתה (שאני ראש ונשיא) כל האומר לי לירד ממנה, אני מטיל עליו קומקום של חמין, שהרי שאל ברח ממנה, וכשעלה בקש להרוג את דוד'. והנה כבוד תורתו דומה לשאל המלך שכלפי השנאה ששנא את הרבנות מקודם בסופו מחמת אהבתה ביקש להרוג את דוד. והנה כבודו מבקש להרוג את רעהו (הוא הרב הראשון) ע"י שתיקתו ובה הוא מבזהו עוד בעיני הקהילה באשר עומד על עומדו ואינו מוותר על הרבנות, ומה מסוכנת העטיפה הזאת מעולפת ספירים של 'עשיית רצון השם', והרי בעוד שהמדון מתפתח כצינורא דבידקא דמאי (סנהדרין ז.) הוא גורם שהדבר יתפרסם וידעו כל בני הקהילה מהמאורעות שעברו על הרב הראשון וכדי בויון וקצף לתורה ולומדיה. ומה טוב היה עושה אילו היה הוא בעצמו מכניס את הרב הראשון לכסא הרבנות בעיני הקהל ומכבדו בכבוד גדול ויראו כל העם אשר ה' בקרבו כמה ת"ח אוהבים זה את זה ומכבדים זה את זה, והרי אמרו חכמים (שבת לד.) זונות מפרכסות זו את זו, ת"ח לא כל שכן. ויש לחשוש בזה מיתמכד בקלון חבירו' ע'י רמב"ם דעות פ"ג ה"ו מה גודל 'שכרו'. אמנם מאחר וכל דברי השואלים הם אך ורק לש"ש, הנני להשיב על שאלתכם:

שאלה:

מעשה היה בק"ק בברזיל אשר לקחו להם כרב ומורה הוראה ת"ח אחד מחשובי ארץ ישראל, והרב עבר להתגורר בברזיל עם בני משפחתו. והיה הרב ההוא עושה חיל בתורה ובתלמידים ומרביץ תורה ומלמד דעת את העם כיד ה' הטובה אליו, והקהל מפרנסים אותו ואת משפחתו מקופת הקהל כנהוג, ולא קבעו זמן לכהונתו.

ויהי לימים, לאחר כעשר שנים אשר הת"ח הנ"ל עושה מלאכתו נאמנה הנה הפסיק הרב להגיע לתפילה ולביה"כ ואין איש יודע מה זה על מה זה. מיד נאמני הקהל הלכו לביתו והופתעו ממשמע אזהרה. אשתו הרבנית מספרת שזה כבר יומיים שנכנסו שוטרם באמצע הלילה לביתם ולקחו את בעלה באזיקים והיא אינה יודעת מה הסיבה.

חשובי הקהל מיד פנו לתחנת המשטרה ושם התברר שרם נעצר עבור העלמת מס. היהודים הסבירו שאין לו עסקים בברזיל והוא תושב חו"ל שהגיע בכדי לכהן כרב קהילה וכו'. לאחר דין ודברים והתייעצות עם היועץ המשפטי של המשטרה, הסביר להם מפקד התחנה שמאחר והחשבון ממנו יצא כסף המשכורת לרב הנ"ל אינה רשומה כאחד מחשבוניות העמותה של הקהילה, הרשויות הבינו שיש לו עסקים בארץ ועליו לשלם מס ובמידה ולא ישלם את הסכום שהם דורשים הוא יישאר בכלא לפחות שמנה חדשים.

בני הקהילה לא ידעו מה לעשות ולא היה להם כל אפשרות לאסוף את הכסף הדרוש בתקופה כה קצרה מאחר ומדובר בסכום עצום. לאחר התייעצות עם מנהיגי הקהילה ההחלטה הייתה שצאן ללא רועה אינו מתקיים, ומיד סיכמו עם ת"ח אחר מארץ ישראל שיבוא לברזיל לכהן שם כרב.

לאחר מספר חודשים שלא הצליחו בני הקהילה לאסוף את כל הכסף הדרוש בכדי לשחרר את הרב הראשון, התחילו בני הקהילה לחשוב מחשבות שאולי באמת היו לרב עסקים

לתפקידו כל עוד השני נמצא אלא אף כל ימיו הרי הוא מורד מגדולתו, והוא חידוש גדול! הוא מפני שבא לידו תקלה גדולה של איבוד נפש מישראל.

ואם כן לפי דברי הרמב"ם יוצא שדוקא לגבי רוצח אינו חוזר לשררה שהיה לו אמנם בכל המקומות שלא שייך טעם שבא לידו תקלה גדולה, וכגון בנידון דידן, חוזר לשררתו כאשר עבר האונס.

וכן מצאתי באלה רבה סימן קנ"ג לה שדיק מדברי הרמב"ם אלו שדוקא רוצח אינו חוזר לשררתו אבל כל שאר עוברי עבירה חוזרים, והוסיף שגם הרע"ב בסו"פ דמכות על המשנה הנ"ל פסק כר"מ ושכן משמע מפירושו רש"י על התורה (ויקרא כה, מא) ומהר"ם, וביאר שם שהיה קשה להם לפסוק כר"מ מפני קושיית התוס' ע"ש.

אמנם מה עשה לאחותנו ואינני מבין את דברי קודשו, שהרי אע"ג שהרמב"ם נתן טעם שאינו חוזר לשררתו מפני שבא לידו תקלה גדולה מ"מ הרי בגמ' מכות יג. אמרו שלא רק רוצח אינו חוזר אלא גם עבד עברי אינו חוזר לשררתו, ואיזה תקלה גדולה בא לידו של הע"ע שאינו חוזר מחמתה לשררתו, וכן פסק הרמב"ם עבדים פ"ג ה"ח שגם עבד עברי אינו חוזר לשררתו, וא"ר בעצמו הביא דברי הרמב"ם ולא הקשה לכא' סתירה בדבריו, שהרי לגבי רוצח כ' שהסיבה שאינו חוזר לשררתו הוא מפני שבא תקלה גדולה על ידו והרי בעבד עברי לא שייך טעם זה, ואע"ג שאמרו בגמ' קדושין כ. שהנמכר בעבד עברי הוא משום העבירות שבידו שעשה סחורה בפירות שביעית וריבית וכו' מ"מ לא שייך לומר שהוא 'תקלה גדולה' כרוצח, וא"כ דברי הרמב"ם סותרים את זה לזה.

אמנם תשובה לשאלה זאת מצאנו בדברי הריטב"א, שביאר שלא נחלק ר"י על ר"מ לומר שאינו חוזר לשררתו אלא בעבד ורוצח משא"כ בשאר העבירות, ז"ל: **ואפשר שאף ר' יהודה לא נחלק כאן אלא בשפיכות דמים או בשנמכר ונעשה עבד לאחרים שהם דברים חמורים ומאוסים מאד, אבל בשאר עבירות דעלמא כל שחזר בתשובה שלימה אפילו לכתחילה ממניין אותו לכל הראוי לו, ואין צריך לומר שחזר למה שהוחזק הוא או אבותיו, אפילו מומר שחזר בתשובה שלימה, ולא אמרו בסוף מנחות (קט.) אלא דכהנים ששמשו בבית חונו לא ימשו במקדש הא דבר אחר משמשין ואפילו למ"ד התם דבית חונו בית ע"ז, ועל כולם אמר הכתוב שובו בניי שובבים וכו', וכן נראה לבעלי תוספות ז"ל, והם התיירו כהן שהמיר וחזר בתשובה שלימה לנשיאת כפים (הוא בתוס' סוטה טז.) ד"ה כי מריג מאור הגולה, שהאומר הפך זה מרפא ידם של בעלי תשובה) מה שאין כן ברוצח משום דכתבי ביה ידיכס דמים מלאו, ע"כ.**

וא"כ יש לפרש את דברי הרמב"ם כדלהלן: שלענין עבירות שאדם עובר דוקא לגבי רציחה אין מחזירים אותו לשררתו, ואע"פ שהרג בשוגג מ"מ מאחר שבא תקלה גדולה על ידו אין מחזירים אותו לשררתו, וכ"ש אם הרג במזיד (כלשון הריטב"א שם), אמנם לגבי עבד עברי טעם אחר הוא והיינו מפני שהוא דבר מאוס מאוד בעיני האנשים שיהיה אדם שהיה פעם עבד שורר עליהם, וכמו שמצאנו בדברי שרי פרעה (סוטה לו.): 'א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, בשעה שאמר לו פרעה ליוסף: 'ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו'', אמרו איצטגניני פרעה: **עבד שלקחו רבו בעשרים כסף ומשלו עולניו** הרי שדבר קשה בעיני האנשים שעבד ימשול עליהם, ורמז לדבר 'תחת שלש רגזה הארץ ותחת ארבע לא תוכל שאת, תחת עבד כי ימלוך וכו' (משלי ל: כא-כב) וכתוב 'בי מלכים ימלכו' (משלי ח: טז) **ומאן מלכי, רבנן** (גיטין סב.). וממש כדברי הריטב"א נמצא בביאור הגר"א על חו"מ קמט ס"ק סז שכי' שאף ר' יהודה שס"ל שאינו חוזר לשררתו היינו דוקא מחמת עבירה או שנמכר לע"ע.

וא"כ היוצא עד עתה שאף לדברי הרמב"ם דוקא אדם שהרג בשוגג וכ"ש במזיד או עבד שהוא דבר מאוס מאוד בעיני האנשים אינם חוזרים לשררה שהייתה להם, משא"כ שאר עוברי עבירה כאשר חוזרים בתשובה יכולים לחזור לשררה שלהם.

אברא שצ"ע למה צריך הרמב"ם לתת טעם לדבר שהרוצח אינו חוזר לשררתו, והרי לא קי"ל כר"מ שדורש טעמא דקרא, ואע"ג שכתבו התוס' (סוטה יד.) שאף רבנן דורשים טעמא דקרא כשאין נ"מ לדינא (וספר החינוך יוכיח), מ"מ הרי כאן יש נ"מ לדינא שהרי האליה רבה רצה ללמוד מכאן לשאר העבירות שחוזר לשררתו, וצ"ע. ועוד קשיא לי, דהרי אפשר בפשיטות לומר שלא לומדים מרוצח ועבד עברי לשאר עוברי עבירה בעלמא דהו שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים לשאר המקומות. וכן מצאתי בביאור הגר"א בשו"ע או"ח קנ"ג ס"ק כב שכי' 'אע"ג דר"י חולק במכות יג., התם משום דכתבי קרא' הרי להדיא שכל טעמו של ר"י הוא מפני הפסוק אבל לולי הפסוק אומרים שחוזרים לשררתם, ודברי הרמב"ם לא זכיתי להבינם.

אמת שמדברי המרדכי (ב"ב סי' תקלג) שכתב: 'דוקא רוצח שעשה עבירה שהרג שוגג או עבד עברי שמכר עצמו או נמכר בגניבתו **אבל האי דלא עבר**

שינוי בגמ' **ברכות כז: כה**. מעשה ברבן גמליאל שהיה נשיא ישראל וחייב את ר' יהושע לעמוד על רגליו במשך כל הדרשה וכן נהג עמו בחזקה וחייבו לבוא אליו ביום שחל יח"כ בחשבונו במקלו ובתרמילו (ר"ה כה.) ועי"נ ריבנו כל העם עד שהעבירוהו מנשיאותו והעמידו את ראב"ע במקומו. לאחר שר"ג פייס את ר' יהושע החזירו חכמים את ר"ג לנשיאותו והיה הוא דורש ג' שבתות וראב"ע דורש שבת אחד.

עוד מצאנו בגמ' **ביומא יב: יג**. מחלוקת ר"מ ור' יוסי בכהן שאירע לו פסול ביומ"כ ואינו יכול לעבוד עבודה והסגן עבד תחתיו, מה עושים לאחר שיעבור הפסול של הכה"ג, לדעת ר"מ מחזירים את הכ"ג למקומו והשני כל מצוות כהונה גדולה עליו ור' יוסי סובר שהראשון חוזר והשני אינו ראוי לא לכ"ג מפני שיש בזה איבה עם הראשון שיקנא בו שרוצה להתדמות אליו, ולא לכהן הדיוט שהרי מעלין בקודש ואין מורידים. והגמ' פוסקת הלכה כדברי ר' יוסי. **הקשו התוס' (ד"ה הלכה) מה שייך לפסוק הלכה כר' יוסי כל עוד שמלך המשיח לא בנה את ביהמ"ק (או שנפל מהשמים לפי התוס' שבועות טו: ורש"י ברי"ה ל. ובסוכה מא.)** ותרצו: **ויש לומר דנפקא מינה אפילו בזמן הזה לפרנס הממונה על הצבור ועבר מחמת אונס שכשיעבור האונס חוזר לשררתו וגם נוהגים כבוד בשני כי ההיא מעשה דר"ג וראב"ע** (הוא המעשה שהובא לעיל עכ"ל. [וע' בתוס' זבחים מה. שהוסיפו **נשיא וראש ישיבה ופרנס שעברו** וברור שכוונת התוס' לומר שמה שהגמ' פוסקת כר' יוסי הוא לענין שאין נוהגים כבוד עם השני מפני איבה וקפידה של הראשון, אבל לענין שמחזירים את הראשון למקומו אין צריך לפסוק כ' יוסי שהרי אף ר' מאיר מודה לזה (נא"כ ראינו שם המהרש"א וגם המ"א בסימן קנ"ג ס"ק מט הקשו כן, אמנם לעני' תירוצ' זה אינו סובל דברי התוס' קדושין נא: וגם בדבריהם ביומא קשה לפרש כן שהרי כתבו 'שנוהגים כבוד בשני וצ"ע).

אלא שיש להעיר קצת על דבריהם הקדושים במה שכתבו שגם במעשה דר"ג בברכות מה שהחזירו את ר"ג היה כסברת ר' יוסי, דלכא' זה אינו, שהרי שם אמרו במפורש הטעם שהחזירו את ר"ג לנשיאותו, שלאחר שר' יהושע התפייס אמר לו ר"ע 'כלום עשינו אלא בשביל כבודך וכו', הרי ששם היה טעם אחר ואין עניין למי שעבר מחמת אונסו והיה דבר פרטי הנוגע לר' יהושע וכיון שהוא מחל בטל הטעם בטלה התקפה, **ועוד** ששם לא עבר ר"ג מחמת אונסו אלא מחמת התנהגותו התקיפה עם ר' יהושע שלא מצאה חן בעיני הת"ח, **ועוד** יש לומר ששם היה פשוט לחכמים שצריך להחזיר את ר"ג שהרי הוא מצאצאי של הלל ולו ראוי הנשיאות, **ועוד** צ"ע שהרי שם אדרבה השיבו את ר"ג לנשיאותו אבל מ"מ היה הוא דורש שלש שבתות וראב"ע דורש שבת אחד **וזהו דלא כר' יוסי** דאילו לדידה אין לנהוג כבוד בשני כלל משום קינא. וצ"ל שבמקרה זה כיון שהיה חילוק גדול בין ר"ג לראב"ע שזה דורש ג' שבשבתות וזה רק אחד לא היה חשש קינא. וכ"כ המחצה"ש קנ"ג ס"ק מט, ודוחק. ובספר חמד משה אות יח כ' שאע"ג שקי"ל כר' יוסי שאין לנהוג כבוד בשני כלל היינו כאשר העבירו את הראשון מחמת אונס משא"כ כאשר העבירו אותו מחמת מריבה כמו שהיה אצל ר"ג ככה"ג יש לנהוג כבוד בשני קצת, והוא כעין תזכורת תמידים 'וחטאתי נגד תמיד' שלא יחזור לסורו.

ומ"מ הרי שהתוס' למדו מהברייתא של כ"ג שאם היה אונס והעבירו את הפרנס ואת הראש ישיבה משררתו הוא חוזר למקומו לאחר שיעבור האונס, ואף תלו שזהו הטעם שהחזירו את ר"ג לנשיאותו בגמ' בברכות. **ולפי' בנידון דידן יש להחזיר את הרב הראשון למקומו ולא לנהוג כבוד עם השני כלל משום איבה.**

אמנם עוד תחזינה עינינו במשנה גמ' במכות יג. לגבי רוצח שרצח בשוגג וגלה לעיר מקלט ולאחר מכן מת הכהן הגדול והרי הוא יוצא מעיר מקלטו וחוזר לעירו, ונחלקו ר"מ ור' יהודה: 'וחוזר לשררה שהיה בה דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר **לא היה חוזר לשררה שהיה בה'**. ועוד בגמ' נחלקו לגבי עבד עברי שעבד שש שנים ושביעית יצא חופשי חנם 'תנו רבנן: ושב אל משפחתו ואל אחות אבותיו ישוב, למשפחתו הוא שב, **ואינו שב למה שהחזיקו אבותיו**, דברי ר' יהודה, ר"מ אומר אף הוא שב למה שהחזיקו אבותיו, אל אחות אבותיו, כאבותיו.

הרי שנחלקו ר' יהודה ור"מ האם רוצח או עבד עברי כאשר חוזרים למקומם חוזרים גם לשררה שהייתה להם ולאביהם או שאינם חוזרים, לר"מ חוזרים ולר"י אינם חוזרים, וידוע מהגמ' עירובין מו: ר"מ ור"י הלכה כר' יהודה. וכן פסק הרמב"ם הלכות רוצח פ"ז הי"ד. ולפי' אין להחזיר את הראשון למקומו.

אמנם זה לשון הרמב"ם שם: 'רוצח ששב לעירו אחר מות הכהן הגדול הרי הוא כשאר כל אדם ואם הרגו גואל הדם נהרג עליו שכר נתכפר לו בגלותו. **ואף על פי שנתכפר לו אינו חוזר לשררה שהיה בה לעולם אלא הרי הוא מורד מגדולתו כל ימיו ואילו ובאה תקלה זו הגדולה על ידו.** הרי שהרמב"ם הוסיף כמה מילים כמפורש טעמא דקרא וכתב שהסיבה שהרוצח שחזר אינו חוזר לשררה שלו **לעולם** [היינו לא רק שאינו חוזר

בנידון דידן. וא"כ בוודאי שהעלמת מס אינו דומה אפילו לרינון בעלמא על האדם שנתפס עם הכותית (כנ"ל מדברי הרמ"א או"ח נג), ואין לסלקו מפני עבירה זאת אף אילו היה קול גדול ולא יאסף, כל עוד שאין עדים בדבר. [ואף אם היו עדים בדבר מ"מ ע' בברכי יוסף או"ח סימן נג בשם הרמב"ם והרדב"ז שאף אם מעידים עליו שעבר עבירה מ"מ כל שקיבל על עצמו מה שחייב מן הדין אין לסלקו מקדושתו, הובא גם בשערי תשובה סי"ק לא, ובכל מקרה אין עניין למקרה דנן, ועוד דהפקעת הלוואתו מותרת ואף אם היה מעלים מס ממש אין זה עבירה, אלא מצד חילול השם יש לחשוש ויש מקום עיון בזה].

ומה שכתבו שהם כבר התרגלו לרוב השני ואף קנו לו כסא עץ עם שמו חקוק עליו. טענות אלו במאזנים עלולות המה מהבל יחד, ומי ייתן ובמקום להשקיע כסף על חקיקת חקיקות שווא היו אוספים כסף כדי להוציא את רבם עטרת ראשם מהכלא. ומאחר ומעיקר הדין התברר לעיל שהרב הראשון חוזר לשרתו, וא"כ מה שהתרגלו לרוב השני הוא בניגוד לדין וזה נובע ממה שלא טרחו להציל את רבם כדת וכדין מהכלא, ואין בזה כדי לדחות את מינויו של הרב הראשון, וק"ו במקרה דנן שלא קבעו זמן קבוע לכהונתו ובאופן כזה לא רק שהרב בעצמו צריך לשבת כל ימיו על כסא הרבנות עד יום מותו אלא אף בניו, אם ראויים על לכך, יכולים לשבת על כסא הרבנות אף ללא דעת בני הקהילה.

כן למדנו בספרי פרשת שופטים: **'למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו'**, שאם מת בנו עומד תחתיו ואין לי אלא זה בלבד מניין לכל פרנסי ישראל שבניהם עומדים תחתיהם תלמוד לומר הוא ובניו בקרב ישראל, כל שהוא בקרב ישראל בנו עומד תחתיו. וכי"פ הרמב"ם בהל' מלכים פ"א ה"ז: **'ומאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו עד עולם, ולא המלכות בלבד אלא כל השררות וכל המינויים שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם'**. וכי"פ הרמב"ם בהל' כלי המקדש פ"ד ה"כ: **'הוא הדין לכל שירה שבקרב ישראל שהזוכה לה זוכה לעצמו ולזרעו'**. וכי"פ הרמ"א ביו"ד סי' רמה סעיף כב ז"ל: ומי שהוחזק לרב בעיר, אפילו החזיק בעצמו באיזה שררה, **'אין להורידו מגדולתו אף על פי שאל לשם אחר גדול ממנו'**. אפילו בנו ובן בנו לעולם קודמים לאחרים, כל זמן שממלאים מקום אבותיהם ביראה והם חכמים קצת. וכל שקבלו הקהל עליהם, וכל שכן אם עשו ברצון השררה, **'אין לשום גדול בעולם להשתרר עליו ולהורידו'**.

אמת ויציב שיש לערער על זה מדברי התוס' בנויר מז. (ד"ה וכן) שכתבו שכן גדול שגלה ומינוי אחר תחתיו ושימש כמה שנים ואח"כ חזר הראשון, **'אע"פ שאמר 'ראשון חוזר לעבודתו' אם השני שימש כמה שנים אין הראשון חוזר לעבודתו'**. וברא"י שם (מז): איתא 'זכיון ששימש שנים ימים רבים מסתמא שאין מעבירים את הראשון, שדוקא אם עבר לפי שעה הוא שהראשון חוזר לעבודתו משא"כ בזה'. וזה ממש דומה נידון דידן שהרב הראשון 'גלה' לבין הפושעים ואין ידוע מתי יחזור ובני הקהילה הושיבו את הרב השני 'כמה שנים', ובאופן כזה לפי התוס' והרא"ש אין מחזירים את הראשון.

אמנם כתלמיד הדין לפני רבותיו בקרקע אגיד שדבריהם העמוקים צ"ע. שהרי עבד עברי שנמכר הרי נמכר לשש שנים, וזהו ודאי **'ימים רבים וכמה שנים'**, ואעפ"כ ר"י למד מפסוק (מכות יג). שאינו חוזר לשרתו, ולדברי התוס' והרא"ש הני"ל ל"ל פסוק מכיון שעבר משרתו כמה שנים. ואף שיש לדחות שעבד איירי שנמכר לפחות מ'כמה שנים' ודוקא אז צריך קרא, **'חזא דזהו דוחק, ועוד שמה נענה על רוצח בשוגג שגלה לעיר מקלט עד מות הכהן הגדול, ובהו יכול להיות שיהיה שם עשרים שנה, ואעפ"כ לרי"מ חוזר לשרתו ואף לרי"מ מה שאינו חוזר הוא דוקא מפני לימוד הפסוק, ואין לך דוחק גדול מזה שנאמר שגם רוצח איירי בכ"ה'** שלא היה בעיר מקלט ימים ושנים אלא זמן קצר. ומכל הני"ל משמע שאין חילוק בין ימים רבים לכמה שנים אלא כל שעבר הראשון מחמת אונס (או עבירה קטנה) אח"כ חזר הרי הוא חוזר לשרתו כמקדמת דנא. וכן ממה שלא הביאו הפוסקים את דברי התוס' והרא"ש הני"ל להלכה משמע שלא פסקו כמותם, ובחידוש כזה בוודאי יש להוכיח משתיקת הראשונים. וכן הרמב"ן בביאורו על התורה (ויקרא טז: לב) תירץ תירוץ אחר על קשיית התוס' (איך מצאנו מרובה בגדים בזמן אחד עם משוח בשמן השמחה) וכי' בפשיטות שבכל שנה מתקנים כהן אחר ביום הכיפורים לעמוד תחת הכה"ג, ואין מושחים אותו, והוא המרובה בגדים, ומוכח שלא ס"ל כתירוץ התוס' והרא"ש הני"ל. וא"כ לא יכולים הרב השני ובני הקהילה לומר שרוצים לנהוג כמותם ולא להחזיר את הרב השני, ובפרט למש"כ לקמן שיש בזה איסור מה שאין מחזירים את הראשון לכסא הרבנות.

[לאחר זמן ראיתי להגאון בעל קהילת יעקב בב"ק סימן מד הביא את דברי התוס' והרא"ש הני"ל, והוסיף שכי"כ המאירי גם, ובשם שו"ת שאר אשר כי' שהוא ספיקא דלינא, וא"כ לפי דבריו שהם כגחלי אש יכול המוחזק לומר 'קיים לי' ולכא' היינו שהשני שעכשיו מחזיק בכסא

עבירה חוזר, ומשמע מדבריו שגם בשאר העבירות אם עבר במיד לכה"פ אינו חוזר לשרתו, דהא תלה שם הטעם בנידון ידידה שם (והוא הנפסק בשו"ע או"ח קנ"ג סעיף כב ובחומ"מ קמט סעיף לא ברמ"א) מפני שלא עבר עבירה, וכן דייק באמת המ"ד סי' קנ"ג ס"ק מט, מ"מ לעני"ד אין בסתמות דברי המרדכי כדי לדחות את דברי הרמב"ם והריטב"א המפורשים, ובפרט שכתבתי לעיל שהיו שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים לשאר המקומות, וא"כ דברי המרדכי גם יתפרשו כדברי הפוסקים הני"ל, ועוד אביא ראית לזה לקמן מהרמב"ם בהלכות מלכים והרמ"א באו"ח סי' נג.

ואם כן, טענת הקהל שאמרם שמזלו של הרב הראשון גרם לו או העבירות שבידו גרמו לו דבר זה לא את כולם יישאם רוח ואין בהם ממש, שהרי אף אם היה עובר עבירות במיד מ"מ כיון שקיבל עונשו ובוודאי חזר בתשובה חוזר לשרתו כל עוד שלא רצח נפש (וע' לקמן מדברי הברכי יוסף בס' נג או"ח). ואוי לאזנים ששמעו אלה לחשוד בכשרים לומר שרבים של הקהילה יש לו עבירות בידו ועל זה נענש, ואולי אדרבא, העבירות שביד בני הקהילה הם אלה שגרמו לרב ומורה הראה שלהם להיענש, וכמו שלמדנו בגמ' סנהדרין לט. על יחזקאל הנביא (פרק ד) שאמר לו השם לשכב בביתו כדי לשאת את עוון ישראל ויהודה זה לשונם: **'מנהגו של עולם, מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה, אם אכזרי הוא הורג את כולו, אם רחמן הוא הורג חצים, אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר הגדולים שבהן בייסורין'**. אף כך הקדוש ברוך הוא מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהם של ישראל, ולא מצאתי להם טוב אלא שתקיה. ומ"מ הטענה שאין לרב לחזור למקומו מפני שמזלו רע או שעבר עבירות אינה טענה.

ואע"פ שכי' הערה"ש או"ח סוף סימן קנ"ג **'אם הראשון היה בדרך כמה שנים ונתנו הציבור לאחר כשיבא הראשון חוזר וזוכה בה כיון שאנוס היה אמנם אם יש ראייה שנתייאש מזה אבד חזקתו'**, בנידון זה הרי חזינו שהראשון לא התייאש שהרי רוצה הוא לחזור למינויו ומיד שיצא מהכלא ביקש שיחזרוהו למקומו והוכיח סופו על תחילתו.

אמנם עוד לי מילים לגבי הטענה של בני הקהילה שזהו בושא להם שרבים העומד בראש הקהילה היה אסור בבית כלא עם גוים ופושעים, וזה להם לקלון וכתם. ולכא' יש מקום גדול לטענה זו וכדברי הריטב"א הני"ל שהסיבה שעבד אינו חוזר לשרתו הוא מפני שהוא מאוס מאוד בעיני האנשים, וכי"פ רב ומורה שצריך שבני הקהילה יכבדוהו ויקבלו דבריו שצריך שלא יהיה בו דבר מאוס, ולהיות בכלל הוא בוודאי דבר מאוס בעיני ההמון, וכנ"ל מהגמ' בסוטה דף לו: לגבי יוסף הצדיק.

אמנם נראה שבמקרה דנן לא שייך טענה זו. חדא שהסיבה על היות הרב בכלל היא ידועה לכה"פ למנהיגי הקהל, ואדרבא באשמתם נכנס לכלא, ואילו היו הם מעבירים לו משכורת מהחשבון הכללי של העמותה השייכת לבית הכנסת ולקהל לא היה לרשויות מקום להעליל על רבם עלילתו. וא"כ לא שייך כאן קלון או חרפה. ועוד, אף אם באמת היה הרב הראשון מעלים מס מהרשויות מעסקיו הפרטיים והיה נכנס לכלא באשמתו הבלעדית, אין בזה קלון וחרפה בעיני ההמון, וידוע שהרשויות (בפרט בברזיל) גובים מס גבוה מאוד והמנהג שם הוא לנהוג כדברי חז"ל 'הפקעת הלוואתו מותרת' (סי' קיג): ואינו דומה אדם שנכנס לכלא על העלמת מס לאדם שנכנס מפני שרצח גנב וניאף. וא"כ גם טענה זאת אין להם מקום בנידון זה.

נוסף לזה, על העברת רב ומנהיג עקב עבירות אחרות כ' הרמב"ם (כלי המקדש פ"ד הל' כ"א): **'מעלין משרה לשרה גדולה ממנה ואין מורידין אותו לשרה שהיא למטה ממנה, שמעלין בקדש ולא מורידין, ואין מורידין לעולם משרה שבקרב ישראל אלא אם סרח'**. וגדר 'סרח' ניתן ללמוד מדברי הרמ"א באו"ח סימן נג לגבי חזן שרוצים להורידו מגדולתו: **'ואין מסלקין אותו משום רנון בעלמא, כגון שיצא עליו שם שנתפס עם הכותית, או שמסר אדם. אבל אם באו עליו עדים בזה, וכיוצא בזה, מעבירין אותו'**. וכן מצאנו במשנה מנחות קט. שכהנים ששמשו בבית חניו לא ישמשו במקדש, הרי שדוקא בעבירות גדולות מאוד מונעים מהם לחזור לשרתם, וכנ"ל מהריטב"א (מכות יג).

אמנם לשון הרמב"ם (סנהדרין פרק יז הלכה ט) **'ראש הישיבה שחטא מלקין אותו ואינו חוזר לשרתו'**, גם אינו חוזר להיות כאחד משאר הסנהדרין שמעלין בקדש ולא מורידין. ומשמע מזה שראש ישיבה וכי"פ מורה הוראה חמור טפ, ולא דמי לכהן גדול (שכתוב שם לעיל ה"ח שלוקה ומחזירים אותו לגדולתו), שכיון שצריך להורות לעם את הדרכי מיד כשחוטא מעבירים אותו מגדולתו שא"א ללמוד מאדם חוטא ופושע, וכמ"ש (מלאכי ב: ז) **'כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא'**, אם דומה הרב למלאך, יבקשו תורה מפיהו, ואם לא, לא יבקשו (מו"ק יז). אמנם פשוט שדברי הרמב"ם אינם אמורים אלא במי שהתחייב מלקות מדאורייתא, והיינו שבאו עדים שחטא בהתראה כדן שזהו פרקת עול גדול ומש"ה מעבירים אותו, משא"כ

להוציאו מהכלל מכספי הקהל, והוא פדיון שבויים ממש, ק"ו כאשר מדובר על ת"ח מורה הוראה בישראל, והם לא עשו כן והוסיפו חטא על פשע למנות זר לשבת על כסאו ולשלם לו מקופת הקהל, ולא מפני זה ירוויחו ויפטרו מתשלום אשר התחייבו לרב הראשון כאילו היה משמש בקדש ממש, אמנם, מאחר ולא נשאלתי על דבר זה איני נכנס להשיב על המשכורת על הזמן שעבר.

העולה לדינא:

קהל שקיבלו על עצמם רב ומורה הוראה ולא קבעו זמן לסוף כהונתו, אינם רשאים להעביר את הרב ממינויו עד סוף ימיו, ואף לאחר מותו אם בניו ממלאים את מקומו הם קודמים לכל אדם. ואף אם קבעו זמן י"א שאינם יכולים להעבירו.

העובר משררתו מפני אונס כאשר עובר האונס חוזר לשררתו ואין נוהגים כבוד בשני מפני איבה.

העובר משררתו מפני עבירה, אפילו במזיד, כאשר חוזר בתשובה חוזר לשררתו.

ההורג נפש בין בשוגג בין במזיד רשאים הקהל להוציאו משררתו ואין מחזירים אותו כל ימיו מפני שבא תקלה גדולה על ידו.

הנמכר לעבר עברי כאשר יוצא לחרות אינו חוזר לשררתו, שדבר מאוס מאוד בעיני האנשים שעבד ימשול עליהם.

אדם שהיה חבוש בכלא, אף שהיה זה מפני העבירות שבידו, כאשר יוצא מהכלא חוזר לשררה שהיה לו מקודם.

גם איסור יש לא להחזירו למקומו שמה יאמרו שמפני שמצאו בו דבר שאינו הוגן העבירוהו וכמו שאמרו חכמים לגבי בית שמעריבין בו, וכן מפני מעלין בקודש ולא מורידים.

כן נ"ל להלכה ולא למעשה אלא דעת בעלי בתים היפך דעת תורה

והאמת והשלום אהבו.

הרבנות יאמר קים לי, וכ"כ להדיא שם הקהלת יעקב, אמנם המעיין בשדי חמד (ערך חזקה במצוות ס' ה' ס"ק ב-ג יראה להדיא שהראשון הוא הנקרה מוחזק, וא"כ אף אם נקבל את דברי התוס' והרא"ש והמאירי כספיקא דדינא למרות הקושיה הנ"ל, מ"מ אין לשני לומר קים לי כיון שגם אם נקרא מוחזק הוי ספיקא דדינא, וכשיש ספק אם נקרא מוחזק או לא אינו יכול לומר 'קים לי' כמבואר בקצות בסימן פז', ומכל זה נ"ל שאין השני יכול לומר 'קים לי' אלא זכה הראשון לחזור למקומו, דלא כהגאון בעל קהלת יעקב].

וא"כ ה"ה דנידון דידן שאין בדברי הקהל כדי להוציא את הרב מכהונתו, ועל הרב השני לצאת מכסא הרבנות, למחוק את שמו החקוק על הכסא ולהעביר את המקום למי שנאה לו, הוא הרב הראשון. [ואף אם קבעו זמן לסוף הכהונה י"א שאין התנאי מועיל כי כוונת התנאי הוא רק שהרב יוכל לעזוב את שררתו לאחר הזמן ולא יהיה כ"עבד עברי' או שלא יוכל הרב לעזוב תוך הזמן, ואכמ"ל]. ואין זה עניין למה שכי' המרדכי במגילה (ס' תתלד) הובא גם בב"י או"ח ס"ו"ס קנ"ג שאין ירושה במצוות, דיש חילוק בין מצוות לבין שררה, וכן חילק כה"ג בשיירי כנה"ג (הגהות ב"י ס"י"ח) כדי שלא יסתרו דברי המרדכי ז"ל.

ועוד אני אומר שיש איסור גמור שלא להחזיר את הרב הראשון למינויו, והוא ע"פ המשנה והגמ' בגיטין נט. 'מעריבין בבית ישן מפני דרכי שלום' ובגמ' (דף ס:) אמרו שהוא משום חשדא, ופירשו התוס' שם ז"ל: 'פירש ר"ת שלא יאמרו מפני החשד שחושדים אותו לגנוב פת של עירוב אין מניחין אותו שם'. וכן נפסק בשו"ע או"ח שסו סעיף ג. וא"כ ה"ה כאן, אינם רשאים לשנות את הרב שהיה להם מקודם כי יבואו לחשוד שמפני ריעותא ודבר מגונה שמצאו בו אינם רוצים להחזירו. ואף שהפוסקים דנו לגבי עירוב מה הדין אם העבירו כבר העירוב מהבית הראשון שאינם חייבים להחזירו לשם, מ"מ כאן מה שעבר הראשון מכהונתו היה מפני אונס א"כ פשוט הדבר שעכשיו שחזר צריכים לקבלו מפני דרכי שלום היינו מפני החשד כדי שלא יבאו לומר שמצאו בו דבר שאינו הוגן ואם לא עושים כן הוי כאילו מעבירים אותו לכתחילה. [וע' במהרי"ק שורש קיג' לגבי להעביר ביה"כ הקבוע בביתו של היחיד, וגם השתמש בטעם זה]. וכן יש בזה איסור משום 'מעלין בקדש ואין מורידים' וכמ"ש הרמב"ם והגר"א בטעם הדבר שאין מורידים רב מגדולתו (יו"ד רמ"ה ס"ק לט) והוא מהגמ' בברכות הנ"ל דף כח. על המעשה דר"ג וראב"ע. [וע"ע בשו"ת רעק"א תנינא מה שדן בדברי התה"ד קכח, ומראנ"ח ס' ע' וריב"ש ס' רעב]

ואסיים בדברי החת"ס (או"ח ס' רה-רו) 'ומעולם לא נראה ולא נשמע שהעבירו רב מרבנותו'.

אגב, אעיר מה שיש לי מחשבות בעניין זה, שהקהל צריכים לשלם לרב הראשון עבור כל התקופה שהיה בכלא, הרי מחובתם הגמורה היה

הרב יצחק דן גרונברגר